

MEDICINA POPULAR: REMEIS I ORACIONS A LA LLIBRETA DEL PAU RAVELL (1896-1906)

RESUM

La medicina popular, els remeis i les oracions són a casa nostra un tema que ha estat motiu d'estudi en molt comptades ocasions. Algun dels nostres consocis, com Enriqueta Malivern i Sardà, va publicar l'any 1978 una comunicació a l'entorn de les oracions de l'antigor; en aquest treball es recullen les primeres mostres d'aquest gènere. També en Pere Sadurní i Vallès publicava l'any 1982 un interessant treball titulat: "Retalls de folklore penedesenc", que era editat dins la col·lecció d'edicions del Museu de Vilafranca. En aquest darrer llibre l'autor dedica un capítol a la medicina popular i un altre a les oracions vinculades amb aquesta, tot recollint d'ací i d'allà mostres d'aquesta branca de la nostra cultura popular. Un altre treball d'assaig sobre medicina popular del mateix Pere Sadurní va ser premiat l'any 1991 en la 20ena edició del Premi Sant Ramon de Penyafort, amb el títol "Medicina popular, peça d'artesanía de pronòstics antics". Aquest era l'estat de la qüestió quan, l'estiu de l'any passat, tinguérem a les mans la llibreta de notes i receptes del Pau Ravell, un popular remeier vendrellenc a cavall de segle. Vàrem adonar-nos que es tractava d'un document prou interessant, ja que s'aplegaven per primera vegada i per escrit 37 remeis i 3 oracions, en un manuscrit redactat en el decenni de 1896 al 1906. Valia la pena, doncs, transcriure, estudiar i donar a conèixer aquesta mostra tan genuïna de la medicina popular de la nostra comarca.

ABSTRACT

Folk medicine, cures and prayers have been studied as a topic in very few occasions in our country. Actually, some of our fellow members such as Enriqueta Malivern i Sardà have worked on this topic and in 1978 she published a communication about old-time prayers. Her work includes the first samples of such genre. Additionally, in 1982, Pere Sadurní i Vallès published an interesting piece of work: "Retalls de folklore penedesenc" (Penedès-Area folklore clipping). One of the chapters in this work edited by Museu de Vilafranca was devoted to folk medicine and another one to prayers linked with the former, thus collecting, here and there, samples of this branch of our popular culture. Another essay on folk medicine by Pere Sadurní himself was awarded during the 20th Sant Ramon de Penyafort Prize in 1991. This essay was titled: "Medicina popular, peça d'artesanía de pronòstics antics" (Folk medicine, a piece of craftwork on old forecasts).

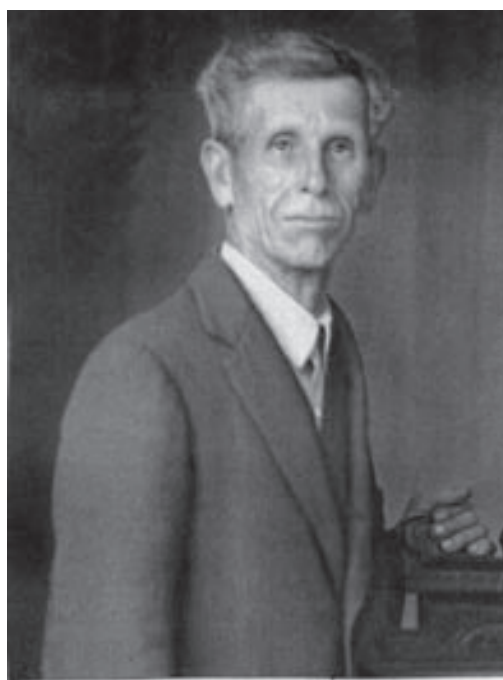
This was the state of affairs when, in summer 1998 we came across Pau Ravell's book of notes and recipes. Ravell was a popular remedy doctor in el Vendrell between the 19th and 20th centuries. We realised that this hand-written document between 1896 and 1906, was interesting enough since it gathered, for the first time, 37 remedies and 3 prayers. It was worth, then, to transcribe, to study and to release such a genuine sample of folk medicine from our region.

L'HOME: EL REMEIER PAU SOLÉ I MARTÍ "Pau Ravell" (1865-1947)

El remeier Pau Solé i Martí, més conegut pels seus contemporanis com en "Pau Ravell", va néixer l'any 1865 en el si d'una família tradicionalment pagesa. El seu pare, Salvador Solé i Guinovart, era un pagès natural del poble de Sant Vicenç de Calders, que cap al 1855 es va casar amb la vendrellenca Antònia Martí i Giró, filla de Pau Martí, també pagès, i de Maria Giró (tot i que l'any 1862 consta Güell).

Els avis paterns són també pagesos, en Pau Solé era un pagès natural de Bellvei i l'àvia, Teresa Guinovart, era filla de Roda de Berà.

En Pau Ravell va ser el petit de quatre germans del matrimoni Solé-Martí. D'entre els seus germans, coneixem en primer lloc Josep Solé i Martí, conegut per "Ravell", nat l'any 1857, fora del Vendrell, i que a principis del segle XX el trobem establert a la vila, en concret al carrer de Mar núm. 14. En Josep, que seria l'hereu dels "Ravell", és boter d'ofici. El segon dels fills del matrimoni és en Joan Solé i Martí, nat al Vendrell el 4 d'octubre de 1859. El segueix una nena, Maria Solé, nascuda també a la mateixa vila el 21 de gener de 1862. Finalment, el darrer fill que tenim documentat d'aquest matrimoni és el nostre protagonista, Pau Solé i Martí, nat cap a l'any 1865 també fora del Vendrell.

Pau Solé Martí

El remeier vendrellenc Pau Solé i Martí "Pau Ravell" (1865-1947), en una fotografia de la dècada dels anys trenta (col. A. Ivern).

Pel que fa a la seva activitat professional sabem que fa de pagès, com el pare, durant tota la seva vida. L'any 1897 consta que fa de jornal·ler i l'any 1947, quan mor, figura l'ofici de pagès. Les notes de la seva llibreta contenen, a més, referències a pagaments de treballs fets a jornal, calendari de sembra (tomaqueres, fesols blancs, faves, cols de cabdell, fesols de ganxet, guixes, patates, meló, síndria) amb concreció de la fase llunar (lluna nova - lluna vella) i d'altres feines pròpies del pagès (esporgar, llaurar, sulfatar, podar, entonegar, cavar, veremar, collir garrofes, adobar amb fems i comuna, esplanar, etc.) així com la concreció d'algunes de les partides on es situen les terres que treballa (la torreta, els còdols, mas del Badejo, mas del Garbo, de cal Puvidalet) i també alguns per als quals treballa traginant carretades (Petaire, Sumera i Mismu).

Durant molts anys va fer de mosso a la torre i terres de cal Puig, a la carretera de Santa Oliva, tal com ens informa la seva néta, Mª Antònia Ivern i Solé.⁽¹⁾ A l'entorn d'aquesta casa la premsa local publicava l'any 1906: "ab motiu de la inauguració de la artística i bonica torre de recreo; que nostre amich en Miquel Puig i Amat s'ha fet construir á la carretera de Sta. Oliva, aquesta nit s'hi celebrarà en dit lloch una animada verbena la qual serà amenitsada per la orquesta 'La Vendrellenca'".⁽²⁾

El 20 de febrer de 1897, als 32 anys, en Pau Solé i Martí es va casar, al Vendrell, amb Antònia Ferrer i Berenguer, de 26 anys, coneguda per "Tona petita", d'aquí que en algun lloc en

Pau Solé, primer per la dreta sense vestir de diable, quan per la Fira de Santa Teresa del Vendrell del 1933 va fer de cap de ball en la recuperació del Ball de Diables del Vendrell (A. Ivern).

Pau Solé aparegui també identificat pel renom de “Pau Petit”. Antònia Ferrer és filla de Pere Ferrer i Jané i de Maria Berenguer i Janer, naturals de Banyeres i el Vendrell respectivament. El matrimoni va tenir una filla, Maria Solé i Ferrer, mare de les nostres informants, les germanes Anna i Mª Antònia Ivern i Solé.⁽¹⁾ Cap a principis del segle XX els trobem domiciliats al carrer de Santa Anna núm. 55.

Un altre dels aspectes coneguts d'en Pau Ravell és la seva important relació amb tot el món de la cultura popular vendrellenca i en concret amb el món dels balls parlats. Així, l'any 1887 el trobem com un dels personatges femenins –Dama del Notari– del ball de malcasats organitzat al Vendrell per Josep Vidal i Galofré “Sapet Basset” (1859-?) i en Francesc Vidal i Solé “Cisquet Garbo” (1868-1936). Aquest ball va actuar el 25, 26 i 27 de juliol del 1887 amb motiu de la Festa Major de la vila.⁽³⁾ També estigué vinculat amb el Ball de Diablers vendrellenc en el període a cavall dels segles XIX i XX, i fou el cap del ball (persona que dirigia els assatjos i ensenyava els versos) fins a l'any 1907, en el qual el ball es documenta per darrer cop. En la recuperació del mateix ball, l'any 1933, torna a ser un element important per a l'ensenyament de la coreografia i detalls de representació. Així queda identificat clarament en la fotografia de la formació del ball davant les escales de la biblioteca popular vendrellenca realitzada per la Fira de l'any 1933, diada del debut del nou ball reorganitzat.⁽⁵⁾

Un altre aspecte a comentar aquí és el fet que, segons el cens de 1909, en Pau Ravell no sabia llegir ni escriure,⁽³⁾ un fet que les seves nétes ja ens havien desmentit particularment i que avui, a la vista de l'existència del manuscrit de la seva llibreta de remeis, queda clarament comprovat que el nostre remeier no era analfabet.

LA LLIBRETA DEL PAU RAVELL (1896-1906)

Es tracta d'una llibreta que conté 54 pàgines pautades de 31 per 21,3 cm i sense cobertes.

Hi ha 19 pàgines manuscrites, de les quals 9 contenen comptes i anotacions de la vida professional de l'autor, principalment notes del calendari de sembres, jornals i feines fetes en les explotacions agrícoles que treballa. Aquestes notes abasten un període de deu anys des del mes de març de 1896 fins a l'any 1906 amb més o menys detall segons els anys. Les 10 darreres pàgines contenen les formulacions de 37 remeis i 3 oracions que són objecte d'estudi en aquest treball.

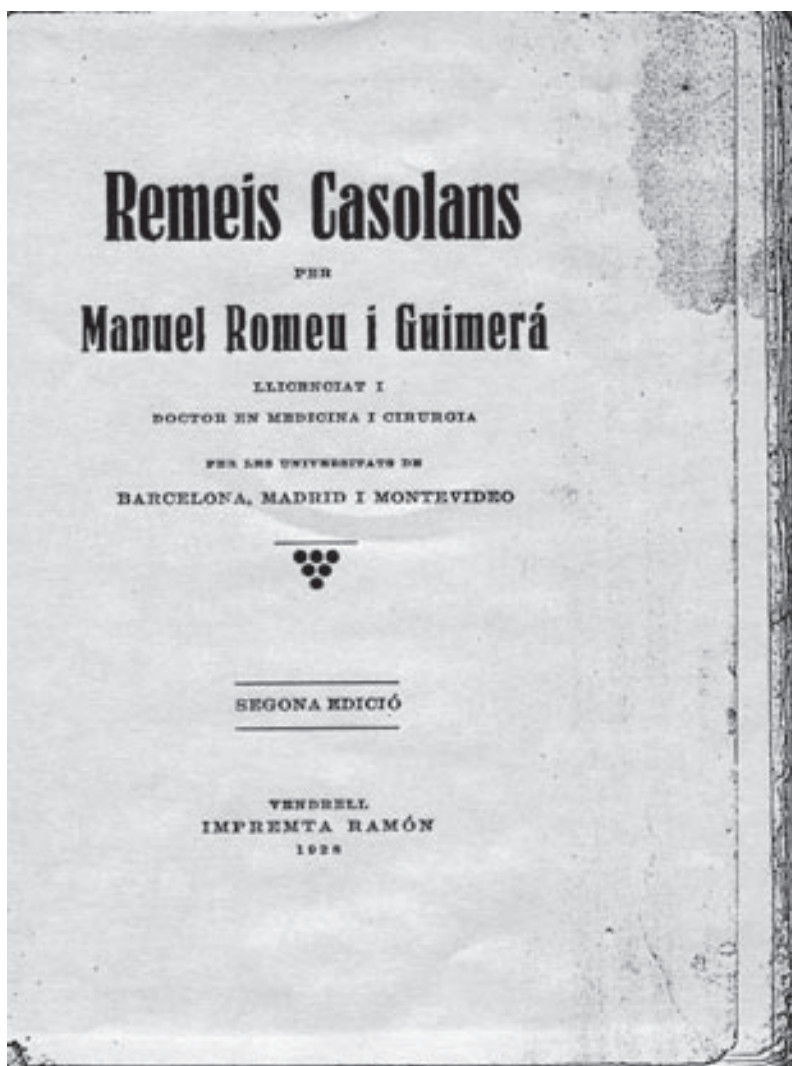
En aquestes 37 formulacions s'utilitzen diferents formes de preparació i administració. Pel que fa a l'administració, la via externa és utilitzada amb més freqüència (82,22%) que la via interna (17,7%). Quant a les formes de preparació, cal diferenciar també entre les formulacions d'ús intern, en les quals la decocció és la forma de preparació predominant (87,5%), seguida de la maceració (12,5%). Pel que fa a les administrades per ús extern, la forma de preparació predominant són els cataplasmes, pegats i ungüents (75,6%), seguides dels olis (10,8%), els perfums (8,10%), la decocció (2,70%) i els bafs (2,70%).

La majoria de les receptes o formulacions (preparats on intervé més d'una planta) utilitzen

herbes i plantes medicinals conegudes tradicionalment en les nostres contrades; a més, els preparats inclouen greixos vegetals i animals, destil·lats alcohòlics i farines de diferents tipus de gra.

Quant als usos als quals van destinats els diferents remeis, direm que un 32,43% es fan servir com a analgèsic, un 21,62% per a malalties digestives, un 16,21% per a algun tipus de patologia dermatològica, un 8,10% per a patologies broncopulmonars, un altre 8,10% per a patologies cardiovasculars, un 5,40% per a patologies neurològiques, un 2,70% com a antipirètics, un altre 2,70% com a antiparasitaris i el 2,70% restant per combatre patologies ginecològiques.

Pel que fa a les mesures que el remeier utilitza, direm que són també les de tipus tradicional entre la nostra pagesia de finals del segle XIX. La mesura de pes més corrent es l'unça (33,33 g). També per als sòlids i greixos s'empra sovint la cullerada (sopera).

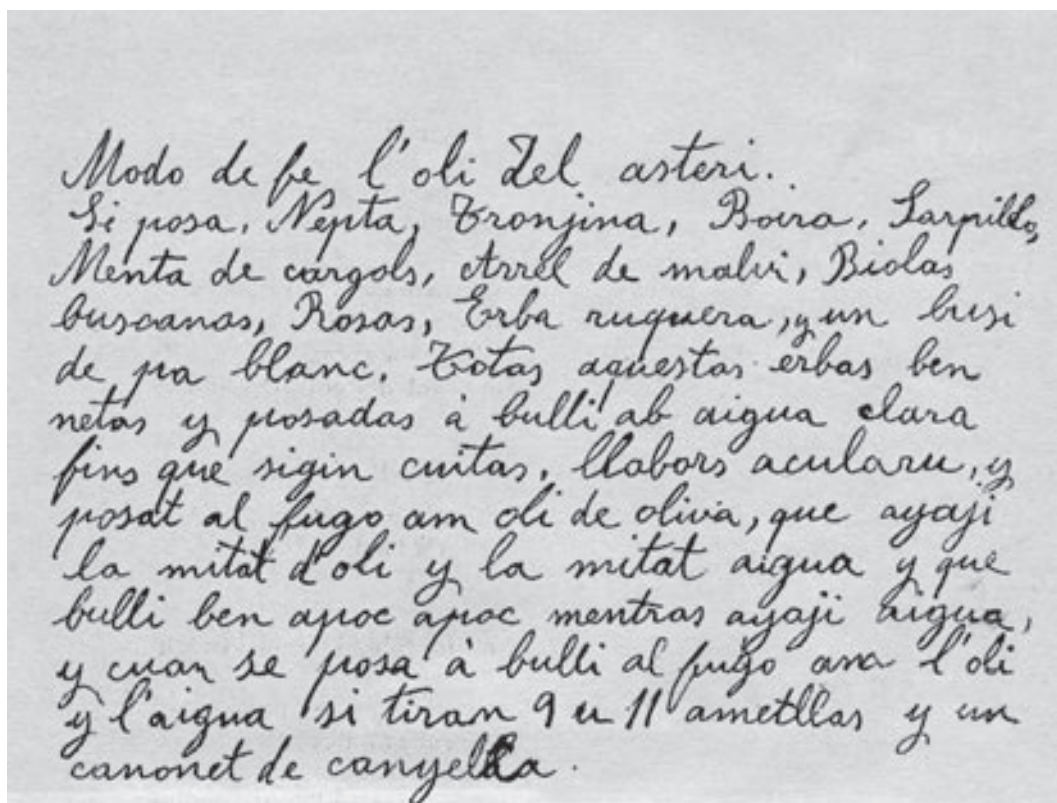
Portada de la segona edició feta l'any 1928 de l'obra Remeis Casolans, on el metge vendrellenc Manuel Romeu i Guimerà recull i edita remeis de tradició popular (col. A. Vidiella).

Pel que fa als líquids, tenim el porró (0,95 litres o 4 petricons). El petricó (0,23 litres) o d'altres com el setrill o el got. També algunes més indeterminades com un raig, una mica, un raget, ruixar de, per citar-ne algunes de les més corrents.

Pel que fa als estris, es destaca gairebé sempre que tant l'olla, el tupí o la cassola sigui nova; és a dir, que s'estreni per fer aquell remei i que no s'hagi fet abans cap altre tipus de cocció en el recipient de terra cuita.

Pel que fa a les herbes, val a dir que són 45 les plantes i herbes medicinals emprades en els preparats de les 37 fórmules remeieres, dues de les quals no hem aconseguit identificar clarament, en primer lloc l'"Herba que punxa", citada en el remei núm. 2, tot i que no descartem que pogués tractar-se de l'arç blanc (*Crataegus monogyna*), ja que les seves flors són considerades un excel·lent tònic del cor i de l'aparell circulatori.⁽⁷⁾ La segona apareix en el remei núm. 28, "Herba del mal de ventre", tot i que no descartem que es tracti del poliol (*Mentha Pulegium*), que popularment és l'herba que guareix aquest mal.

Pel que fa a les herbes, les mesures més emprades són el brot, el pessic, les fulles, les boles (fruits o baies) o el grapat. Les parts de les plantes i òrgans vegetals més usats són la part aèria un 60%, el fruit o llavor en un 13,33%, la fulla en un 11,11%, l'arrel en un 6,66%, les inflorescències (siguin flors, capítol, pètals) en un 4,44% i, finalment, els bulbs en un 4,44%.

Formulació per fer l'oli de l'asteri, un dels components de diferents remeis de la llibreta del Pau Ravell, segons un manuscrit de 1920, obra d'Àngela Flaqué (Mª A. Bonet).

Quant als vehicles més utilitzats en les formulacions, a part de l'aigua (el més usat), d'altres excipients més freqüents són el vi i l'oli d'oliva. També són utilitzats l'aiguarent i l'aiguarràs.

ELS TRENTA-SET REMEIS

1.- Remei per a pulmonies

Una unça de sucre candi, una unça de llard dolç, una arrel de malví, tot amb un porró d'aigua i que minvi la meitat.

Comentaris: en la preparació d'aquest remei s'utilitza el procediment de la decocció. L'única herba utilitzada és l'arrel de malví (*Anthaea Officinalis*) i per les seves propietats és indicat per a les inflamacions, irritacions, tos i bronquitis.

2.- Remei per clarificar les sangs

Es necessita romaní, espígol, mata, ruda, sajolida, fonoll, herba blanca, herba que punxa i farigola. Tot això es fa bullir amb un litre d'aigua, quan ha bullit un quart, s'hi tira una cullerada de sucre roig. Tot això es fa bullir amb un litre d'aigua i quan ha minvat la meitat es treu i es cola. El resultat s'ha de beure en tres vegades.

Comentaris: el procediment de preparació també és la decocció. Pel que fa a les herbes emprades són nou: **romaní** (*Rosmarinus Officinalis*), de propietats tòniques i estimulants de les funcions nutritives i hormonals; **espígol** (*Lavandula Spica*), estimulants, antiespasmòdics i tònic; **mata** (*Piscalia Lentiscus*); **ruda** (*Ruta Graveolens*), augmenta la resistència dels capil·lars sanguinis i s'utilitza per baixar la pressió arterial; **sajolida** (*Satureja Montana*), és estimulants, tònic i aperitiva (GEC); **fonoll** (*Foeniculum Vulgare*), estimulants, antiespasmòdics, diürètics, estomacals; **herba blanca** (*Senecio Leucophyllus*); **herba que punxa** (?), i **farigola** (*Thymus Vulgaris*), estimulants, digestiva, tònic nerviós, molt útil per a la llaga d'estómac.

3.- Oli bo per a tot

Mata, romaní, ruda, tarongina, nepta, camamilla, donzell, una arrel de panical i una de malví, una cullerada de llard dolç i greix de gallina, una nou oscada i canyella de la bona, nou clavells de canyella. Totes aquestes herbes es fan bullir amb oli bo i que minvi la meitat.

Comentaris: el procediment és novament la decocció, en aquest cas, en oli, per a un ús extern. Les herbes que apareixen noves en aquest remei són: **tarongina** (*Melissa Officinalis*), utilitzada com a antiinflamatori intestinal; **nepta** (*Nepeta Cataria*), utilitzada contra catarros i mal de ventre; **camamilla** (*Achillea Millefolium*), en castellà *milenrama*, tònic amarg i astringent, expectorant, estomacal, eficaç cicatriçants.⁽¹⁰⁾ Altres fonts la identifiquen com (*Matricaria recitita*),

aniinflamatori intestinal, digestiu; donzell (*Artemisia Absinthium*), en castellà *ajenjo*, tònic estomacal, és antisèptic, diürètic, i arrel de panical (*Eryngium Campestre*), té propietats diürètiques, aperitives i emmenagogues.

4.- Remei per als penellons

Una teia encesa amb un tall de cansalada ranci, com més ranci millor, i l'oli que cau es pren i quan es va al llit es fa la untura i s'hi posa un drap ben tapat.

5.- Remei per al tifus

Mig porró de vi blanc, una unça de tabac negre i que minvi la meitat. Després es fa un cataplasma melsat amb farina de llinet i quan és sec, es treu i es fa un altre cataplasma de farina de llinet amb aigua de malves, que agafi tot el pit i el ventre.

Comentaris: en aquest remei apareix una nova herba, la malva (*Malva Sylvestris*), que té propietats pectorals, astringents i laxants, s'utilitza en infusió contra les afeccions digestives i urinàries.

6.- Remei bo per a la irritació

Es posa llaurer, menta, nepta, marialluïsa, camamilla, alfàbrega, ruda, fulles de rosa, una fulla de tabaquera, una ceba blanca i una cullerada de llard dolç. Es posa en una olla gran i es fa bullir en aigua durant una hora. Es pren el perfume tres dies quan un se'n va al llit.

Comentaris: novament el procediment és el de la decoccio i en aquest cas ja s'especifiquen algunes informacions referides a l'ús i administració, en aquest cas es fan els bafes tres dies en anar a dormir. Les herbes que apareixen noves són: llorer (*Laurus Nobilis*), les fulles i els fruits són digestius; menta (*Mentha Piperita*), antiespasmòdica, tònica i estimulant; marialluïsa (*Berbenà Cítrica*), estomacal, digestiva i tònica, acció sedant i antineuràlgica; alfàbrega (*Ocimum Basilicum*), antiespasmòdica i estomacal, i ceba blanca (*Allium Ceba*), el suc de la ceba és bacteriostàtic i estimulant de l'activitat digestiva del budell.

7.- Recepta per als cucs

Tres brots de menta, tres de donzell, tres de ruda, tres molles de pa, tres grans d'all i tres grums de sal. Es col·loca en una bossa i es posa al coll, que toqui a la boca del cor del qui pateix dels cucs.

Comentaris: tres grans d'all (*Allium Sativum*).

8.- Remei per curar mals d'homens

Nou cargols bovers, cinc nous rànries, una mica de cera nova i una mica d'oli. Tot fet fondre amb una cassoleta nova, formen una untura.

9.- Remei per a pulmonies

En una cassola nova, tireu-hi dues cebes blanques ben trinxades, i poseu-ho al foc; quan és tova la ceba s'hi tira una unça i mitja d'aiguarràs i es posa amb un drap com una "muñica" [sic] i s'unta el costat dues vegades.

Comentaris: és curiosa la utilització en les formulacions de dues accepcions per definir un mateix vehicle que aquí trobem amb el nom d'aiguarràs i en el remei núm. 25 com a essència de trementina.

10.- Remei per al cap carregat del nerviós

Es posen en una olla tres petricons i mig de llet de cabra i un petricó d'esperit d'aiguardent. Es posa al fogó i quan ha minvat un través de dit s'hi tira una unça de mostassa, es treu, es passa un drap de bri, com la mà, i es posa de dues dobles al mig del cap. Es tallen els cabells com el palmell de la mà i s'hi posa aquell drap. Després un altre drap de bri de quatre dobles, es mulla d'aquell suc i es posa sobre del primer, de manera que agafi els polsos i el front, les orelles no.

Comentaris: la mostassa (*Brassica Nigra*) té efecte vesificant, vasodilatador local.

11.- Remei per al mal de cor

Es posa carn magra ben trinxada, tres melindros, un petricó de vi blanc, menta, nepta, fulles de rosa, tres nous oscades, un canó de canyella i nou clavells mascles. Això es pica al morter, es treu i es fa un cataplasma, tirant una cullerada de llard dolç. No ha de ser un drap que sigui fet amb borrim d'espardenya (cànem). Es posa a la boca del cor.

12.- Remei per al dolor i un aire

Es posa moll de bou, greix de cavall, greix de balena i es fa fondre en una cassoleta nova. S'hi tira un raig d'oli de "lasteri" [sic] i quan està fos, s'hi afegeixen tres brots de ruda, un pessic de fulles de rosa, nou boles de llorer, tabac negre, camamilla, donzell, greix de gallina i una mica de cansalada rànica i es fa la untura, primer ben fregat amb un drap de llana. Quan està feta la untura, s'hi posa un drap de cotó perfumat de farigola i tres brots de llorer.

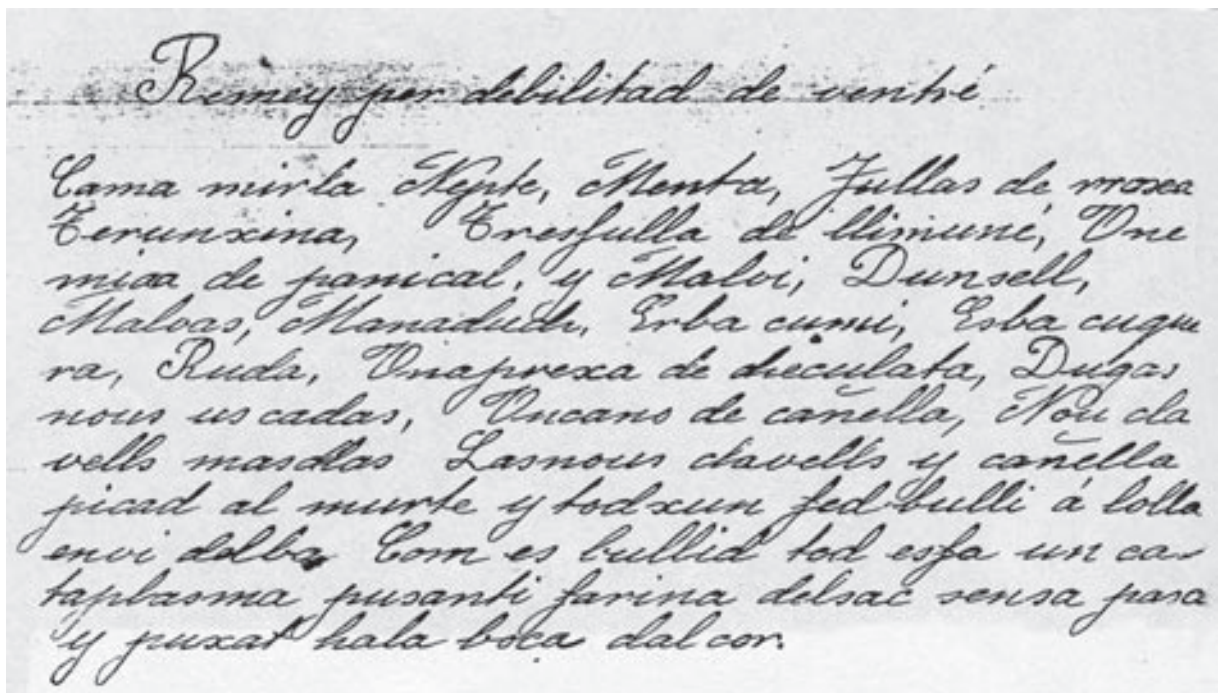
Comentaris: en aquesta formulació apareixen dos nous conceptes que aniran sortint en d'altres tipus de preparats. En primer lloc el preparat conegut amb el nom "d'oli de l'asteri", que

era un preparat que es feia per a després del part agafant tantes herbes medicinals com podien i es feien sofregir en oli. Untaven la panxa en calent amb aquell oli i una tovallola a sobre. Allò ajudava a recollir la matriu.⁽¹¹⁾ Una formulació d'oli de "l'asteri" anotada per Àngela Flaqué l'any 1920 explica: "Modo de fe l'oli del asteri. Si posa Nepta, Tronjina, Boira, Sarpillo, Menta de cargols, Arrel de malví, Biolas boscanes, Rosas, herba roquera, i un bocí de pa blanc. Toas aquestes herbes ben netes i posades a bulli ab aigua clara fins que siguin cuites. Llavors a colar-ho i posat al fogó amb oli de oliva, que hi hagi la meitat d'oli i la meitat aigua i que bulli ben poc a poc mentre hi hagi aigua, quan es posa a bulli al fogó amb l'oli i l'aigua si tiren 9 u 11 ametlles i un canonet de canyella."⁽¹¹⁾

Un altre concepte és el de perfum, "un drap de cotó perfumat de farigola i tres brots de llorer", consisteix a agafar una palada de brases del foc i s'hi tiren l'herba o plantes i amb el drap s'entomen els fums que aquestes desprenen.⁽¹¹⁾

13.- Remei per a la debilitat de ventre

Camamilla, nepta, menta, fulles de rosa, tarongina, tres fulles de llimoner, una mica de panical i malví, donzell, malves, marduix, herba comí, herba cuquera, ruda, una presa de xocolata, dues nous oscades, un canó de canyella i nou clavells mascles. Les nous, clavells i canyella picat al morter i tot junt es fa bullir a l'olla amb vi del bo. Quan ha bullit tot es fa un cataplasma posant-hi farina del sac sense passar. Es posa a la boca del cor.

Remei per a la debilitat del ventre, una formulació que preveu ser administrada per via externa amb preparació d'un cataplasma (Mª A. Ivern).

Comentaris: el procediment és també la decocció. Pel que fa a les herbes, apareixen tres noves plantes, el marduix (*Origanum Majorana*), l'herba comí (*Cuminum Cyminum*), l'herba cuquera (*Tanacetum Vulgare*), en la qual els capítols tenen virtuts antihelmíntiques, i fulles de llimoner (*Citrus Limon*).

14.- Remei per a “flatos” i dolor

Nou boles de llorer, fulles de rosa, ruda i una cullerada de llard. Es sofregeix tot en una cassoleta i es fa la untura.

15.- Remei per al dolor del cor

Un tupinet de vinagre ben calent, una llesqueta de pa torrada sense crosta i mullada del vinagre i ben sucada d'oli de “las teri” [sic] com una rosta. Es posa travessera a la boca del cor.

16.- Remei per fer gana

Mata bullida i posada en un got a la serena i al matí següent es bullen tres brots de ruda, cap per avall en un tupinet on hi hagi aigua per fer dues xocolates. Quan la ruda està bullida es treu del tupi i es fan les xocolates, quan són fetes es beu la xocolata i al darrere es beu aigua de mata.

Comentaris: aquí trobem combinats dos sistemes de preparació, la decocció i la maceració.

17.- Remei per a una caiguda

Col de cabdell ben picada i un bon pols de sal. Es fa el cataplasma i es ruixa amb aiguardent d'Holanda camforada.

18.- Remei per a ferides, talls i gangrenes

Corona de rei, malví i herba fam. Es fa sofregir amb oli en una cassoleta nova a les dotze de la nit de Sant Joan.

Comentaris: en aquest remei trobem constatat un element de màgia afegit al procés de preparació, s'ha de fer a les dotze de la nit de Sant Joan. Coneixem d'altres remeis populars com ara “la untura”, de la vendrellenca Pepa Flaessa, que també pauten un element de religiositat, el preparat de la untura s'ha de fer mentre Nostre Senyor és al monument. En aquest remei apareixen dues noves herbes, la corona de rei (*Saxifraga Longifolia*) i l'herba fam (*Plantago Albicans*).

19.- Remei per alimentar el ventre

Una tela de moltó en una cassola plana, que sigui nova, s'hi tira mig petricó d'esperit d'aiguarent, es posa al fogó i quan espetega la tela es treu i es posa a la taula. En un morter ben picat, s'hi tiren tres nous oscades, un canó de canyella, una presa de xocolata, de la bona i nou clavells mascles. Tot això ben picat es tira en un plat i s'hi baten tres rovells d'ou. Tot això es tira pel damunt de la tela i es posa al ventre, vint-i-quatre hores; al cap d'aquest temps es refà amb aigua de malves.

20.- Remei per posar el ventre bé

Es fan bullir tres brots de ruda, una arrel de malví, una de panical, una de ringul i tres fulles de llimoner i es beu sempre que es tingui set, amb una mica de sucre.

Comentaris: apareix una nova herba, l'arrel de ringul, que interpretem com a arítjol (*Smilax Aspera*), de la qual es coneix que les seves arrels tenen propietats asmàtiques.⁽⁷⁾

21.- Remei per a un cop dintre de l'os

Sabó fet de casa i aiguarent de canya barrejat amb una cassola nova. Es posa al foc amb unes quantes brases i es fa com un ungüent i allà on es té el mal, ben untat i un drap ben calent i al llit.

22.- Remei per a angines

Cinc cèntims de sabó moll, cinc de llard dolç i escarola morena, fet sofregir en una cassola nova i quan és ben sofregit es fan tres o quatre cataplasmes al coll. Després es trenquen tres brots d'alfàbrega, es fan bullir i es beu un got en dejú durant tres dies.

Comentaris: és també un dels remeis en el qual el remeier pauta el procés administració.

23.- Remei per alimentar el ventre

Morella i una ceba blanca, fet sofregir amb vinagre i després una cullerada de llard dolç, tot melsat amb farina de llinet. Es posa al ventre.

Comentaris: una nova herba, la morella vera (*Solanum Nigrum*).

24.- Remei per al cap carregat

Nou caragols bovers, nou caps d'arengades ben dolentes [sic] i morella vera. Tot això es pica al morter i quan és ben picat es fan dos cataplasmes i es posen a les plantes dels peus, tirant-hi una unça de mostassa partit per dos.

25.- Remei per fer fondre un tendrum

Moll de bou, greix de cavall, greix de gallina, greix de balena i cera nova. Tot això es fa fondre en una cassoleta nova i es fa la untura vint dies i després es blaneix, i quan està blanit s'hi posa pega negra, pega grega, trementina, essència de trementina, ajens mascle i cera nova. Tot això es fa fondre en un plat al foc i es fa un pegat amb paper d'estrassa i si no queda curat, es fa un altre pegat de renya picada passada pel sedàs i una clara d'ou, farina de la bona i esperit d'aiguardent, amb un paper d'estrassa.

Comentaris: l'ajens mascle (*Artemissa Abrotanum*) estimula la secreció gàstrica i biliari i és carminativa.

26.- Remei d'inflamació i racó

Vinagre ben agre i farina del sac per passar, es fa un cataplasma i es posa al ventre. El vinagre ha de ser tebiós escalfat en una cassola nova.

27.- Remei per al cap carregat de nerviós

Es fa en una olla nova. Tres petricons de llet de cabra i un petricó d'esperit de vi; quan ha minvat una mica es treu i es mulla un drap de bri i es posa al cap i als polsos i després un drap perfumat de segó de blat.

Pel ventre es fa una untura; que s'hi posa en una olleta nova, mig porró de vi blanc, tabac negre, un pessic de fulles de rosa, un pessic de ruda i una cullerada de llard dolç. Quan ha minvat una mica es treu i es fa una untura al ventre i tota l'esquena i ronyons, tot ben untat, i després s'hi posa un drap perfumat de matafaluga.

Comentaris: la matafaluga (*Pimpinella Anisum*) és expectorant i carminativa. Pel que fa al concepte de perfum, remetem al remei núm. 12.

28.- Remei per al vòmit i còlic

Un grapatet de malves ben bullides, es posa el suc en una escudella i s'hi posen deu cèntims d'Holanda i un raget d'oli "de las teri" [sic]. Tot plegat es beu. Si la persona no es troba

conforme prenent-se això, es fa bullir un pessic d'herba del mal de ventre i un pessic de camamilla i un raget d'oli "de las teri". [sic]

Comentaris: l'herba del mal de ventre podria ser el poliol (*Mentha Pulegium*).

29.- Remei per a un aire

Ventoses. Es posa en una cassola moll de bou, greix de cavall, greix de balena, greix de gallina, cera nova. Tot plegat es fa fondre i es fa la untura amb un drap ben calent a sobre.

Comentaris: aquest remei esmenta, en primer lloc, la utilització de "ventoses". La ventosa és un remei per al mal d'esquena, per al mal de ronyons i d'altres mals. Es fa amb una peça d'aram d'uns deu centímetres, o bé amb un got: es posa un llumí encès i un got al damunt al lloc on es té el mal.⁽¹¹⁾

30.- Oli bo per curar ferides, gangrenes i talls

Herba fam, corona de rei i malrubí. Es sofregeix amb oli en una cassola, mentre toquen les dotze de la nit de Sant Joan.

Comentaris: aquest remei és molt semblant al núm. 18, requereix també l'element màgic en la preparació, i aplica, però, una nova herba, el malrubí (*Marrubium Vulgare*), té propietats i és emprat per a ferides de lenta cicatrització.

31.- Remei per al refredat i el pit carregat

Mig porró de vi, com més bo millor. En una olleta, s'hi posa un grapatet de fulles de rosa, després s'hi trinxen tres "puros", dels bons, i quan ha minvat la meitat s'hi posa una cullerada de llard dolç i després es desfà amb farina del sac per passar.

32.- Remei per a febre al cap i pulmonia

Es posa fel de bou untat al ventre i l'esquena i després una melsa de bou llescada de l'amplada de tots dos peus. Es posa a les graelles. Que no sigui ni cuita, ni crua i s'ensucra de polvos de quina. I això es fa tres vegades i es porta sis hores cada vegada.

Comentaris: el remei parla de polvos de quina, la quina (*Chinchona Succirubra*). La quina és febrífuga i alivia el dolor. També es pauta el procés d'administració.

33.- Remei per al cremat

Mig setrill d'oli sofregit amb cera nova en una cassoleta nova. Quan és fos es treu del foc i quan és tebi s'hi posen dos rovells d'ou del dia, ben remenat. Es fa l'ungüent i s'unta amb una ploma.

34.- Remei per a enrabiades

Morella, ceba blanca i fulles de malves. Es fa bullir amb vinagre i una cullerada de llard dolç. Quan és ben bullit s'aboca i es fa un cataplasma melsat amb farina de mestall, sense passar; si no se'n té, s'hi posa farina de llinet i es posa al ventre. Això es fa cinc dies.

Comentaris: en aquest remei el remeier estableix també el procés d'administració. Pel que fa al mestall, és una mescla de blat, sègol o ordi.

35.- Remei per a un aire

Tres brots de ruda, un pessic de fulles de rosa, nou boles de llorer, cera nova i moll de bou. Tot això es fa sofregir en una cassoleta nova i es fa la untura.

36.- Remei per al dolor

Tres brots de mata, tres de romani, tres d'espígol, tres de ruda, tres de camamilla i donzell. Tot això es fa sofregir amb oli fet de casa.

37.- Remei per al dolor al costat

Es posa vi blanc, tabac negre i fulles de rosa. Es fa bullir fins que minvi la meitat i es fa el cataplasma.

LES TRES ORACIONS

En la llibreta de remeis i entre les receptes d'aquests hi ha també anotades quatre oracions, que realment són tan sols tres, ja que l'oració de la melsa apareix anotada dues vegades. Aquestes oracions són la del lloamat i espunyit (*lumbago* i desllorigar-se un puny), la de la melsa i la de les angines.

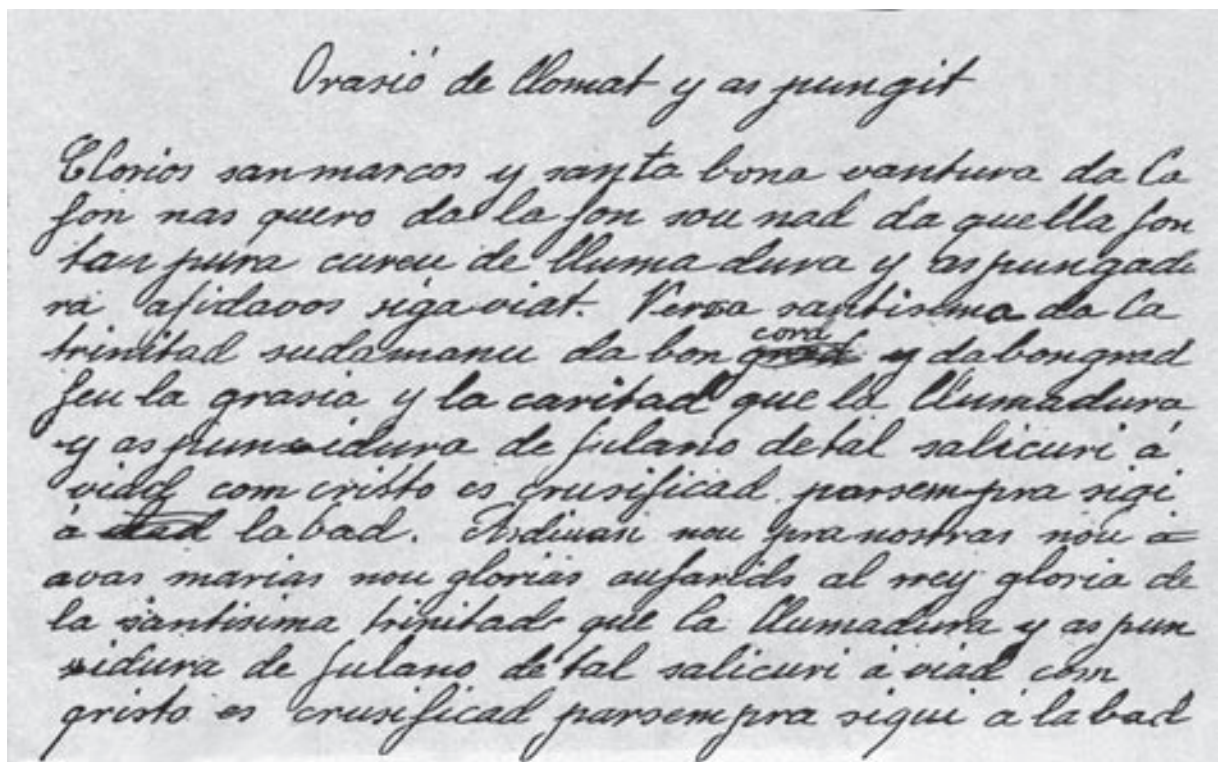
Oració de lloamat i espunyit

Aquesta oració apareix recollida entre el tercer i el quart dels remeis, sense tenir res a veure amb els mals que guareixen aquests (núm. 3, oli bo per a tot i núm. 4 remei per als penellons).

El seu text és el següent:

Gloriós san Marcos / i santa Bonaventura / de la font nesquereu / de la font sou nat/
d'aquella font tan pura / cureu de lloadura i d'espunyidura / a fi de vos siga aviat.
Verge Santíssima de la Trinitat/ s'ho demano de bon cor i de bon grad / feu la gracia i
la caritat / que la lloadura i espunyidura de fulano de tal (aqui va el nom del lloamat o
espunyit)/ se li curi aviat / con Cristo es crucificat / per sempre sigui alabat.
Es diuen nou Parenostres, nou Avemaries, nou Glories oferts al rei gloria de la Santíssima
Trinitat, que la lloadura i espunyidura de fulano de tal se li curi aviat / com Cristo es
crucificat per sempre sigui alabat.

Una altra versió parcial, que podem considerar clarament una variant d'aquesta oració de la llibreta del Pau Ravell, és la recollida per Enriqueta Malivern i Sardà en el seu treball *Oracions de l'Antigor*.⁽⁸⁾ Aquesta autora la recull com a "Oració contra la lloadura" i diu que perquè fes efecte s'havia de resar tres vegades al dia durant cinc dies seguits. Sembla ser que el nombre de

Oració per curar el lloamat i espunyit, que trobem recollida entre el tercer i quart dels remeis de la llibreta (Col. Mª A. Ivern).

vegades correspon sempre a nombres cabalístics.⁽⁸⁾ El text de l'oració contra la llomadura que recull Malivern és el següent:

Gloriós Sant Mauro / que a la font anau / que de la font tornau. / Aquella font tan pura! / Guariu a ... [nom del lloamat] / de lloamat o espunyidura.

Oració de la melsa

Aquesta oració apareix en la llibreta anotada dues vegades. En primer lloc entre els remeis núm. 25 i l'oració de les angines. En segon lloc cap al final de la llibreta entre els remeis núm. 31 i 32, sense haver-hi tampoc cap relació directa amb els mals que guareixen aquests remeis. Les dues versions són idèntiques.

Melsa jo et tallo / de tall i de retall / mal de tots los mals / així se fongui aquesta melsa / com aquest grum de sal. / Verge Santíssima de la Trinitat / me dareu de facultad / per curar la melsa de fulano de tal [nom del malalt] / per l'amor de Déu i caritat.

Una variant d'aquesta oració la trobem recollida per Pere Sadurní i Vallès,⁽⁹⁾ sota el títol d'"Oració per guarir la melsa"; a més, Sadurní detalla que "es tirava un gra de sal en una tassa d'aigua i a cada vers es feia una creu. També es deien parenostres". El text recollit per Sadurní és també una versió de la d'en Pau Ravell, en aquest text es parla "d'un gra de sal" mentre que en el d'en Ravell d'"un grum de sal".

En nom de Déu, que es curi / de la melsa i de tot mal. / Així es curi el mal de melsa / com es fonderà aquest gra de sal.⁽⁹⁾

Oració de les angines

És l'única oració de la llibreta escrita en castellà, i de les tres l'única que especifica i indica com s'ha d'utilitzar perquè sigui efectiva. Apareix recollida després de la primera oració de la melsa (després del remei núm. 25, remei per fondre un tendrum) i abans dels remei núm. 26 (remei d'inflamació i racó), sense tenir tampoc cap relació directa amb tots dos. Tot i així, val a dir que la llibreta recull també un "Remei per a angines", que apareix en el núm. 22 de la nostra numeració.

Angines sortides i no vistes / por las cinco llagas de Cristo. / Dios es muerto. / Dios ha resucitado / haga la gracia que estas angines de fulano de tal (nom del malalt) / sean curadas. / Como esas palabras son verdad por el amor de Dios.

Després de l'oració es concreta que "a les angines no es té que fer cap remei; si fan mal l'oració es diu dues vegades al dia, tres dies seguits, fins que estan curades. Es pot menjar i beure de tot, que l'oració sola ja la cura."

NOTES

- (1) Entrevista a Maria Antònia Ivern Solé, 3-juliol-1998.
- (2) Setmanari vendrellenc *Baix Penedès* núm. 13, de 23 de juny de 1906.
- (3) Salvador ARROYO i JULIVERT a "El Ball de Malcasats del Vendrell ". *Miscel·lània Penedesenca*. 1995. IEP.
- (4) Entrevista a Jaume Rossell i Cregut "Jaume Ros" (1916), el seu pare, Bernat Rossell i Palau (1890-1952), havia actuat al Ball de Diables a principis del segle XX, sota la direcció d'en Pau Ravell. També ho féu en la recuperació del 1933.
- (5) Salvador ARROYO i JULIVERT a *El Ball de Diables del Vendrell*. El Vendrell 1990.
- (6) Pere SADURNÍ i VALLÈS a *Vocabulari del vinyater penedesenc*. IEP. 1996.
- (7) *Bibliografia bàsica* núm. 4.
- (8) *Bibliografia bàsica* núm. 5.
- (9) *Bibliografia bàsica* núm. 6
- (10) *Bibliografia bàsica* núm. 1.
- (11) Mª Àngels BONET i GALOBART a *Etnobotànica de la Vall del Tenes*. Biblioteca de Cultura Popular Valeri Serra i Boldú. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 1993.

BIBLIOGRAFIA BÀSICA

- 1.- Montserrat PUIGDENGOLAS i Regina MIRANDA a *La medicina popular*. Col·lecció Conèixer Catalunya. Barcelona. 1978.
- 2.- Roy GENDERS, Nika S. HAZELTON i Paula WOLFERT a *Guia pràctica il·lustrada: herbes i espècies*. Ed. Blume. Barcelona. 1983.
- 3.- WILLIAM A. R. i THOMSON, D. M. a *Guía práctica ilustrada de las plantas medicinales*. De. Blume. Barcelona. 1980.
- 4.- Rosa Mª MANOBENS RIGOL, Dolors CASANOVAS i Carme RAVENTÓS a *Plantes i paraules. Herbari Penedès-Garrafr*. Ajuntament de Sant Sadurní d'Anoia. 1982.
- 5.- Enriqueta MALIVERN i SARDÀ a "Oracions de l'antigor". *Miscel·lània Penedesenca* 1978. IEP.
- 6.- Pere SADURNÍ i VALLÈS a *Retalls de folklore penedesenc*. Museu de Vilafranca. 1982.
- 7.- GEC.